

МІЖЦЕРКОВНІ ЗВ'ЯЗКИ ТА ПОСИЛЕННЯ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ КОНФЕСІЙ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

(євангелістські християни, баптисти, п'ятидесятники)

Проблема розвитку сучасного українського протестантизму активно розглядається багатьма дослідниками. Особливою гостротою ця проблема набуває у контексті становлення в Україні громадянського суспільства, громадянської релігії, подолання міжконфесійної напруженості і конфліктів. У нашій статті ми спробуємо окреслити загальні тенденції сучасного розвитку протестантизму в Україні на прикладі церков євангелістських християн, баптистів і п'ятидесятників. Особливий акцент ми зробимо на процесах інституалізації та міжцерковних зв'язках означених конфесій.

Питаннями розвитку сучасного протестантизму займається багато науковців. Серед них слід особливо виділити праці В.Любащенко, Н.Белікова, В.Єленського, П.Яроцького, О.Назаркіна, Ю.Решетнікова, С.Саннікова та інших. Варто зауважити, що окремі дослідники розглядають протестантизм критично, виділяючи при цьому негативні фактори його впливу на українську православну традицію. У цьому плані на увагу заслуговують роботи Г.Надтоки та С.Сьоміна.

Комплексний аналіз архівних матеріалів, богословської літератури, праць радянської і сучасної історіографії переконливо свідчить, що окремі протестантські конфесії (ЄХБ, АСД, ХЄВ і ХВЄ) уже з 1940-х років мали церковні структури в Україні. Тобто, перехід від деномінаційного до церковного статусу розпочався набагато раніше, ніж в 90-х роках м. ст. У цих роках процеси інституалізації лише посилювалися, охоплюючи все більше протестантських конфесій.

Упродовж 90-х років ХХ століття розширились можливості співробітництва євангелістських конфесій з спільнотами інших конфесій та між собою. Активні та різносторонні контакти, налагоджені баптистськими та п'ятидесятницькими релігійними організаціями, у даний період були спрямовані і на співпрацю із одновірцями з-за кордону, а також на налагодження міжконфесійних зв'язків в Україні.

Міжнародні зв'язки євангелістських церков розвивались особливо динамічно завдяки послідовно втілюваній демократичній політиці української держави щодо релігії та церкви. Зміни до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», впроваджені у січні 1994 року, дозволили впорядкувати облік та діяльність представників зарубіжних релігійних організацій в нашій країні, завдяки чому з'явилась можливість визначити масштаби та головні особливості міжнародного співробітництва протестантських церков.

За даними Держкомнацрелігій, найбільші євангелістські об'єднання – Всеукраїнський союз об'єднань євангелістських християн-баптистів та Всеукраїнський союз церков християн віри євангелістської (п'ятидесятників) – протягом досліджуваного періоду налагодили відносини з одновірцями із 22 країн світу [Про міжнародну діяльність релігійних організацій України. У Державному комітеті у справах релігій. Офіційний вісник // Людина і світ. – 1997. – №9. – С.26.]. При цьому слід зазначити, що найінтенсивніше формувались зв'язки із церквами США: понад 80 відсотків всіх запрошень іноземців, що офіційно здійснювались українськими релігійними організаціями, зокрема, у першій половині 1997 року, стосувались представників саме цієї країни. А, крім цього, також були зв'язки з одновірцями Німеччини, Канади, Великої Британії, Фінляндії, Швеції тощо [Там само. – С.26-29].

Хоча налагодження міжнародних зв'язків різною мірою характерне для всіх релігійних напрямів, статистичні дані стосовно кількості іноземних громадян, які запрошувались в Україну, засвідчують те, що для протестантських конфесій ця діяльність має особливе значення [Назаркіна О. Співробітництво протестантських церков Донецької області з зарубіжними релігійними організаціями у 90-х роках ХХ століття // Історичні і політологічні дослідження. – 2001. – №3(7). – С.69-73]. Саме нові течії (Церква Христова, Церква Божя України та Церкви Повного Євангелія), для яких на початку їх становлення в Україні була важливою підтримка іноземних релігійних організацій, поступово звузили свої контакти з представниками зарубіжних центрів та місій і характер їх співпраці змінився. Особливо це стосується повноєвангелістських громад, у яких кількість запрошень за період з 1994 по 2000 рр. зменшилась майже на 70 відсотків.

■ Ю.Вільховий, кандидат історичних наук, доцент, докторант Полтавського національного педагогічного університету імені В.Короленка.

Схильність до динамічного розвитку, нарощування вертикальних структур, ієрархії допомогла їм досягти високого рівня самостійності у вирішенні доктринальних, організаційних питань та проблем матеріального забезпечення. [Назаркіна О.І. Протестантські конфесії України в 90-ті роки ХХ ст.: баптистські та п'ятидесятницькі течії. Дисертація... к. іст. н. — Донецьк, 2003].

Деяко інша ситуація спостерігається у Церкві Христовій, яка щорічно запрошувала велику кількість американських проповідників. Їх число у 2000 роком порівняно з 1994 роком зменшилось тільки на 27,5 відсотків. Це пов'язано з структурними особливостями Церкви, відсутністю центрів, у тому числі міжнародних, а також з тим, що громади Церкви залишались невеликими за чисельністю і порівняно слабкими як в організаційному, так і в матеріальному відношеннях.

У той же час з'явилась тенденція до розширення міжнародних зв'язків традиційних протестантських церков – евангельських християн-баптистів та християн віри евангельської, що пояснюється суспільною розгерметизацією цих течій у пострадянський період. Серед основних форм співробітництва з зарубіжними та міжнародними релігійними організаціями найпоширенішою для протестантських церков стало здійснення спільних місіонерсько-евангелізаційних заходів, як локальних, тобто в межах однієї громади (Церква Христова), так і широкомасштабних, що особливо характерно для Церков Півного Євангелія, які щороку проводять конференції, семінари із запрошенням іноземних проповідників (У.Екмана, К.Г.Северина, О.Лєдяєва), а також для церков ЄХБ. Активність іноземців у сфері місіонерсько-евангелізаційної діяльності упродовж 90-х років м. ст. хоча й залишалась найвищою серед інших інтересів, поступово спадала, поступаючись місцем обміну досвідом. Заходи з надання гуманітарної допомоги перебували серед вагомих цілей приїзду іноземних релігійних діячів.

За даними Державного комітету України у справах релігій, кількість іноземців, які в'їжджали в Україну по лінії церкви у досліджуваній період, загалом значно перевищила кількість тих, хто відвідав інші країни з метою участі у релігійних заходах, хоча поїздки українських віруючих за кордон на навчання, для участі у евангелізаційних проектах тощо практикувались також доволі активно [Інформаційний звіт Державного Комітету України у справах релігій за 1998 рік «Про стан та тенденції розвитку релігійної ситуації, державно-церковних відносин в Україні». У Державному Комітеті України у справах релігій. Офіційний вісник // Людина і світ. – 1999. – №2. – С.25-31].

Міжнародні контакти протестантських церков підкріплювались існуванням численної діаспори, яка упродовж 90-х років м. ст. поповнилась сотнями українських віруючих, особливо у США та країнах Західної Європи. Незважаючи на відсутність загальних і повних даних щодо еміграції віруючих евангельських конфесій даного періоду, є підстави вважати, що її масштаби різко зросли, оскільки вони почали викликати занепокоєння керівництва об'єднань евангельських християн-баптистів, християн віри евангельської-п'ятидесятників [Бондаренко В., Єленський В. Церква й українське суспільство: на новому етапі.// Людина і світ. – 1992. – №3. – С.19-23].

Важливим для міжконфесійної злагоди і стабільності в Україні залишається питання взаємин між протестантськими конфесіями і православними, що вважаються традиційними церквами і є найчисельнішими в країні.

У результаті опитування вітчизняних експертів з проблеми міжконфесійних взаємин – працівників відділів у справах релігій обласних державних адміністрацій та науковців, проведеного у листопаді 1998 року, відносини між традиційними і нетрадиційними релігіями в Україні (до останніх віднесені і досліджувані протестантські конфесії, крім евангельських християн-баптистів) визнані здебільшого як ворожі (80 відсотків), або конкурентні (32 відсотки) [Новая книга по истории баптизма // Богомыслие. – 1999. – Вып.8. – С.262.]. Безперечно, саме так сприймалась і оцінювалась ситуація більшістю православних, а тому їй було легко екстраполювати на інші категорії суспільства. У серпні 1998 року мали місце конфліктні ситуації на релігійному ґрунті між прибічниками православних церков та харизматичними віруючими під час масових заходів [Релігія і церква в Україні: серпень. Моніторинг. У Державному комітеті у справах релігій. Офіційний вісник // Людина і світ. – 1998. – №5-6. – С.29]. Значний внесок у зростання конфліктогенності та напруги у релігійному середовищі упродовж 90-х років ХХ століття зробили регулярні звернення і заклики православних ієрархів до органів влади силовими методами обмежити розвиток протестантизму, особливо в його нових формах, вимоги заборонити евангельські місійні проекти [Релігія і церква в Україні: червень. Моніторинг. У Державному комітеті України у справах релігій. Офіційний вісник // Людина і світ. – 1999. – №7. – С.24].

Незважаючи на це, очевидно, що в середовищі протестантських віруючих не набули поширення фанатизм та ворожі настрої у ставленні до історичної української церкви, як і до більшості інших християнських конфесій, хоча факти прямого співробітництва в цей період траплялись доволі рідко і мали переважно загальнонаціональний характер [Гавриш

О. Украинское христианство: больше общего, чем различного // Зеркало недели. – 2002. – 24-30 августа].

Втім доволі вагомим проявом такого співробітництва стало утворення у 1991 році і діяльність Українського Біблійного Товариства (УБТ), до якого увійшли практично всі найбільші християнські церкви країни. Товариство з самого початку заснування і до кінця 1990-х очолювали протестантські керівники: Я. Духонченко – старший пресвітер Союзу євангельських християн-баптистів України – до 1993 року, М. Мельник – єпископ Всеукраїнського Союзу церков християн віри євангельської п'ятидесятників – до 2000 року та А. Глуховський – заступник старшого пастиря Союзу вільних церков християн віри євангельської України. З 2007 року УБТ очолює колишній голова Союзу ЄХБ України Г. Комендант.

Функції, що здійснювали лідери протестантських церков в УБТ, мали майже винятково адміністративний характер і полягали в організації видавництва Біблії та духовної літератури за кордоном, її ввез в Україну та розповсюдження. Новий, четвертий переклад Біблії українською мовою здійснювали служителі Української Греко-Католицької Церкви [Васьковський В. Розвиток релігійної мережі в Україні: 2000 рік // Національна безпека і оборона. – 2001. – №3. – С. 52-56].

Той факт, що саме протестанти, а не представники тих церков, яким належить чисельна перевага в країні, очолювали цю організацію протягом початкового і доволі тривалого періоду, вказує насамперед на практично повне співпадання завдань Українського Біблійного Товариства з головними цілями євангельських церков, не пов'язаними із набуттям суспільно-політичних важелів.

Наприкінці 90-тих років ХХ століття поглибилась тенденція до зміцнення контактів баптистських та п'ятидесятницьких течій між собою. Свобода проявляти свою індивідуальність сприяла задоволенню потреби в самовизначенні релігійних спільнот і водночас з тим актуалізувала в них бажання об'єднувати зусилля для реалізації спільних завдань.

Незважаючи на тривалий період організаційного розмежування між головними баптистськими об'єднаннями в Україні, на Другому всеукраїнському конгресі євангельських християн-баптистів у вересні 2000 року була проголошена духовна єдність Всеукраїнського союзу об'єднань ЄХБ з іншими союзами євангельських християн-баптистів в Україні, а особливо з Братством незалежних церков та місій ЄХБ України, голова якого М.К.Величко наголосив «на відкритості церков свого союзу в налагодженні стосунків та спільної праці з іншими євангельсько-баптистськими церквами» [Баптизм в світі й Україні // Релігійна панорама. – 2001. – №2. – С.75].

Виразна тенденція до взаємної координації і об'єднання зусиль між харизматичними об'єднаннями була пов'язана з необхідністю налагодження кращих взаємин з владою. Зустріч представників Державного комітету у справах релігій України з керівниками найбільших харизматичних об'єднань – єпископом Духовного Центру незалежних церков Повного Євангелія України Л.Падуном, президентом Об'єднання Харизматичних церков України А.Гаврилюком та єпископом Об'єднаної церкви Живого Бога С.Балюком у січні 1999 року виявила деякі проблеми цих взаємин. Учасники зустрічі обговорювали питання про входження повноєвангельських союзів до Всеукраїнської Ради Церков, а також щодо запрошення іноземних служителів та реєстрації гуманітарної допомоги. [Гаврилюк А. Встреча представителей Госкомрелигий и объединений полноевангельских церквей // Христианский мир. – 1999. – №2.].

Очевидно, це до деякої міри сприяло посиленню об'єднувачих настроїв у лідерів харизматичних церков. Так, у січні 1999 року, на спільній зустрічі ними розглядалась можливість заснування Всеукраїнського Союзу християнських церков Повного Євангелія України, у який повинні були увійти ці три вже існуючі об'єднання громад, зберігаючи при цьому власну структуру та органи управління. Мета надоб'єднання – консолідація релігійних спільнот для представництва та захисту інтересів у стосунках з державою та у Раді Церков. Але проект створення такого союзу не вдалося реалізувати. Конференція повноєвангельських церков України, що відбулася у травні 1999 року у Києві, як повідомила газета «Слово Життя», часопис Духовного центру незалежних церков Повного Євангелія України, «виявила потреби пастирів у сфері взаємовідносин, сприяла налагодженню дружніх зв'язків і дала можливість ширше і даліше подивитись на перспективи розвитку єдності та співробітництва...» [«23-29 марта пост за судьбу Украины» // Путь к жизни. – 1998. – апрель. – №5(22)].

Практика міжденомінаційних конференцій і зустрічей виявилась багатообіцяючою. 17 липня 2000 року у Києві в такій зустрічі взяли участь представники дев'яти об'єднань церков «хрещених Духом Святим», а саме - ВСЦХВЕП (М.Паночко), Союзу Вільних Церков християн євангельської віри (В.Райчинець, В.Глуховський), Об'єднання Незалежних Харизматичних Християнських Церков України (А.Гаврилюк), Об'єднаних Церков християн віри євангельської п'ятидесятників України (Г.Бабій), Духовного Центру «Нове покоління»

християнських церков України (С.Яковлев), Союзу «Церква Божа України» (О.Демидович), Об'єднання «Церква Божа в пророцтвах» (В.Вознюк), Української Християнської Євангельської Церкви (Л.Падун) та Об'єднаної Християнської Євангельської Церкви Живого Бога (С.Балюк).

Пропозиція, висунута на зустрічі єпископом О. Демидовичем, передбачала підписання документа, що регламентував би відносини між всіма п'ятидесятницькими об'єднаннями України, сприяв взаєморозумінню і співпраці. [Звернення до Євангельських Церков України // Сходи. Українська християнська газета. – 2000 р. – серпень – №8(13)].

Висунутий проект фактично констатував ті проблеми, які проявились у відносинах між цими, здавалося б, спорідненими течіями. Його осмислення і обговорення, незалежно від того, які наслідки воно матиме, об'єктивно сприяє консолідації між ними. Таким чином, серйозність інтеграційних намірів п'ятидесятницьких лідерів покаже час.

М.ЧЕРЕНКОВ ■

ПЕРСПЕКТИВИ ДІАЛОГУ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ПРОТЕСТАНТІВ З ХРИСТІЯНАМИ ІНШИХ КОНФЕСІЙ УКРАЇНИ

Можливості діалогу ґрунтуються не стільки на конкретних соціокультурних характеристиках євангельського протестантизму, скільки на його богословських інваріантах, властивих всім напрямам та періодам триваючої Реформації. З огляду на соціальний стан сучасного українського євангельського протестантизму, перспективи діалогу видаються занадто проблематичними. Але мінливий культурний та політичний контекст може актуалізувати різні виміри та вектори того ж самого феномену. Тому варто мати на увазі, окрім фактичного стану, ще й приховані можливості діалогу, історичний досвід, виклики духовної ситуації часу.

Європейський протестантизм в його зовнішніх формах стримує оптимізм українських євангельських протестантів щодо європейського шляху розвитку. Екуменічний діалог в Європі переживає глибоку кризу, та навіть пожвавлення відносин непокоїть протестантів, бо погрожує втратою малоусвідомленої, слабкої ідентичності. Враховуючи сучасні європейські реалії, українські євангельські протестанти обирають орієнтиром для себе не стільки західний протестантизм, скільки ідею Реформації.

Парадоксом історії вітчизняного протестантизму (навіть українського християнства загалом) є асиметрія впливу соціальних та богословських чинників – перші майже не розкриті в ролі богословських розділів, але є більш зрозумілими та вагомими для масової релігійної свідомості. Саме тому багато протестантів бачать перспективи діалогу в проведенні загальних круглих столів, трапез, свят, але зовсім не уявляють теоретичну основу зближення та спільної мови. За словами відомого українського місіонера Л. Картавенка, одне фото з митрополитом означає більше, ніж усі спільні богословські конференції. Тому спілкування обмежується офіційними зустрічами ієрархів, братанням других осіб, протокольними заявами.

Між тим є доступними сенсаційні розвідки західних богословів про спорідненість доктрин православних та євангельських церков. Так звана «фінська школа» доводить типологічну близькість лютерової сотеріології та православного вчення про «теозис» [Union with Christ. The new Finnish Interpretation of Luther. – Cambridge, 1998]. Богословські концепції спасіння не є взаємовиключними, справа в засобах аргументації, особливостях мови, різних акцентах.

Є також важливі історичні факти, багато значущі для розвитку діалогу, але мало осмислені протестантами. Реформатори не мали на меті створення окремої конфесії – йшлося про реформацію єдиної, вселенської (кафолічної) церкви. Подібним чином перші євангельські віруючі в Україні, проводячи свої «штунди» – спільне вивчення Біблії та молитви, – не протиставляли себе церкві православної. В обох випадках розколи мали зовнішні (соціально-політичні) причини, а не власне богословські.

Якщо зосередитись на сутнісних аспектах теми діалогу, то дві тези виявляються евристичними для подальшого розвитку в теоретичному дискурсі та практиці: Реформація як

■ Черенков Михайло, к.філос.н., докторант Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАНУ